

ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ТИПІВ ЖИТЛА ДЛЯ БЕЗДОМНИХ

© Гнесь І.П., Соловій Л.С., 2010

Розглянуто особливості формування типів житла для бездомних в Україні, їх локалізація в структурі житлового фонду, місткість, планувальну організацію житлових осередків, номенклатура елементів обслуговування.

Ключові слова: заклади для бездомних, житло, нічліжки, притулки, соціальне житло, площа, соціальні послуги.

The special feature of designing for homeless and the reasons of homelessness the in Ukraine are investigated. The condition of the development of night hostels and problems connected this there organizing, type of planning the homeless housing.

Keywords: homeless, dwelling, wretched, unemployment, refuge, shelter, social dwelling, social services.

Постановка проблеми

Сьогодні в Україні житлова проблема є однією з найгостріших для суспільства. Для її вирішення робляться спроби сформувати концепцію державної житлової політики, активно розробляються і обговорюються варіанти програм доступного і соціального житла, пропонуються до реалізації різні версії пілотних проектів. Жодним чином не ставлячи під сумнів всі ті спроби зрушити з місця клубок житлових проблем, все ж необхідно зазначити, що поза увагою політиків, науковців і архітекторів досі лишається значний контингент наших громадян, які з тих чи інших причин залишилися без даху над головою, без роботи, без майна і ночують просто неба, в куренях з картону та поліетилену, в колекторах теплотрас, на горищах, в підвалах, в під'їздах, в кращому випадку – в нічліжках, яких поки що дуже не вистачає. Це бездомні, яких в народі називають «бомжами». А їх в Україні немало: за даними статистики Парламентських слухань Верховної Ради, в Україні в 2004 р. їх нараховувалось 23,3 тисяч. Однак є серйозні підозри, що бездомних в Україні набагато більше, бо в тому ж 2004р. тільки в Одесі їх було близько 20 тисяч, а в Луганську – 15 тис. (за статистикою МВС України).

Явище бездомності – це об'єктивна реальність, яке присутнє практично у всіх розвинутих країнах світу. Люди втрачають житло через негаразди в сім'ї, розлучення, махінації родичів і сторонніх людей, у результаті засудження до позбавлення волі, через алкогольну чи наркотичну залежність тощо. Так, наприклад, у США нараховується майже один мільйон бездомних, у багатій Німеччині – 920 тисяч, Великобританії – 360 тисяч, в Іспанії – 273 тисячі, у благополучній Канаді – 150 тисяч, у Франції і Австралії – по 100 тисяч, у Нідерландах – 30 тисяч. В одному тільки Парижі 80 тисяч бездомних, в Нью-Йорку – 80 тисяч, у Вашингтоні – 14 тисяч. І це при тому, що з бездомністю в цих країнах і містах постійно борються, існують багато різних програм допомоги бездомним.

В Україні бездомних поки що намагаються не помічати, можливо через те, що це дуже тихий, навіть полохливий контингент людей, які не чекають нічого доброго від держави, від навколишніх людей, змирилися із своїм становищем. Вони не тільки не вимагають допомоги від суспільства, а вдячні цьому суспільству, якщо їх не кривдять. Суспільство, своєю чергою, згадує про них тільки в люті зими, коли знаходять сотні трупів замерзлих бездомних. Причому цей прошарок суспільства щороку поповнюється тисячами нових бездомних, зокрема і вихідцями з дитячих будинків (після досягнення повноліття).

Тим не менше, навіть якщо в Українській державі з'явиться бажання і матеріальні ресурси вирішити житлові проблеми бездомних, виявиться, що це зробити буде дуже і дуже непросто, оскільки:

- немає чіткого розуміння, якого саме типу житло необхідно будувати для бездомних;

- невідомо, де розміщувати це житло в структурі міста;
- будівництво за такими проектними нормами зроби́ть це житло дуже дорогим;
- немає жодних вітчизняних наукових досліджень, які б могли дати додаткову інформацію щодо формування житла для бездомних.

Україна сьогодні перебуває лише на початку формування політики щодо бездомності. Тому вивчення та аналіз відповідних політик та досвіду інших країн набувають особливого значення. Це дасть змогу побудувати відповідну стратегію на основі сучасних підходів і тенденцій розвитку програм, спрямованих на зменшення проблеми бездомності, запобігти повторенню та використанню неефективних стратегій, до яких протягом тривалого періоду з тих чи інших причин вдавалися уряди інших країн. Основним елементом такої стратегії має бути послідовність у наданні послуг, основною ланкою яких є тимчасові притулки, звідки клієнти мали б можливість у разі потреби переходити на вищі рівні підтримки та в перспективі отримати житло, наприклад, кімнату в гуртожитку, за яку могли б сплачувати самостійно та вести незалежний спосіб життя

Такі послуги, як надання притулку людям, які не мають житла і змушені жити в місцях, які не призначені для проживання, послуги з реінтеграції вже сьогодні можуть запроваджуватись в Україні, й окремі приклади вже існують. В Україні в останні роки стихійно виникнули і функціонують десятки різноманітних притулків для бездомних, розміщених в реконструйованих і новозбудованих будівлях, які не відповідають вимогам діючих ДБН, але є зразками доволі ефективного вирішення проблеми за мінімальних фінансових затрат. Весь цей обширний емпіричний матеріал потребує уважного вивчення, систематизації й аналізу для вироблення науково обґрунтованих стратегій щодо боротьби з явищем бездомності і рекомендацій з корекції чинних норм на проектування житла для бездомних.

Стан дослідженості проблеми

Проблемою безпритульності та бродяжництва в педагогічному контексті займалися В. Оржеховська, І. Козубовська, Г. Кашкар'юв, Л. Грищенко, Б. Алмазов та ін. Спробу пояснити її з психологічної точки зору, а саме як порушення потягів, знаходимо у З. Фрейда, Н. Максимової, К. Мілютіної, В. Піскун та ін. Соціально- психологічний аспект проблеми розкривається в працях О. Змановської, М. Ратера, О. Кернберга та ін. Питаннями спеціальних типів житла для дорослих бездомних присвячені праці закордонних дослідників: М. Bart, E.Liebow, A. Laudan, L. Edgar, D.P. Culhane, L. Lugo, J.D.Wright, B. A. Rubin, J.A. Devine, A. Hillier та інші.

В Україні проблема бездомності ще недостатньо вивчена. Статті з цієї теми мають публіцистичний загальногуманітарний характер, спеціальні архітектурно-типологічні дослідження в цій сфері досі не проводились.

Мета статті – охарактеризувати загальні підходи до вирішення житлової політики стосовно бездомних, запропонувати типологію житла для бездомних в діапазоні від житлової ячейки до житлових будинків та принципів їх розміщення в структурі житлового фонду.

Достовірність висновків ґрунтується на вивченні і узагальненні історичних аспектів формування даного типу житла, аналізі сучасного зарубіжного досвіду, натурних обстеженнях притулків для бездомних в Києві, Одесі, Львові, Бродях, Кам'янці-Бузькій, анкетному опитуванні персоналу і мешканців притулків для бездомних, експериментальному проектуванні і техніко-економічних розрахунках.

Виклад основного матеріалу.

1. Узагальнена характеристика контингенту бездомних

Більшість бездомних – одинокі люди (84 %), сімейні становлять 16 %, але їх частка помітно росте. Серед одиноких в Україні переважають особи чоловічої статі – 80 % (у Львові – 71 %). Основна маса бездомних – це особи працездатного віку, з них: 7,5 % – у віці від 18 до 29 років, 54,5 % – у віці 30–49 років, 38 % – особи, яким понад 50 років. Сімейний стан: розлучені – 56 %, неодружені – 19%, вдови, вдівці – 9 %, одружені – 15 %. Освіта: середня спеціальна – 39 %, середня – 28 %, вища – 18 %. 45 % бездомних – колишні працівники виробничої сфери, 12 % працювали у сфері послуг, 13 % – у сільському господарстві, 5 % були інженерами, 11 % – колишні економісти, викладачі, держслужбовці, медичні працівники, бізнесмени і тільки 12,5 % бездомних не мали професії. 76,5 % бездомних до втрати житла проживали в місті, 23,5 % – в селі.

Приблизно 70% бездомних зайняті на тимчасових роботах, займаються збиранням вторинної сировини, вантажними роботами. Взимку вони намагаються бути у великих містах, де більше можливості прогнати себе, влітку мігрують у сільську місцевість, де працюють на будівництві дач, присадибних ділянок, на сільськогосподарських підприємствах. Тільки 10.5% бездомних займаються жебракуванням, 11% мають пенсію.

Втім для бездомних звичайних соціально-демографічних характеристик недостатньо, щоб визначити оптимальний тип житла для них. Дуже важливу роль відіграє, скільки часу ця особа знаходиться в статусі бездомного. Адже, як засвідчило опитування, 67 % бездомних не полишають надії змінити своє життя на краще, 21 % втратили надію на якісь зміни і тільки близько 10 % не вважають за потрібне щось змінювати в своєму житті – це, як правило, ті особи, що не один рік знаходяться в статусі бездомного.

2. Основні типи житла для бездомних

Для того, щоб визначитись, яку саме допомогу слід надавати бездомним, корисно скористатись досвідом США. У цій країні фінансовані урядом програми, спрямовані на підтримку бездомних з метою полегшити їх становище, але не орієнтовані на те, щоб припинити стан бездомності та повернути особу до проживання у власному помешканні, призвели до виникнення специфічного типу бездомності – *хронічної бездомності*. У стані хронічної бездомності перебувають люди, для яких життя на вулиці чи в притулку є не епізодичним чи тимчасовим явищем, а звичний стан життя, який іноді триває вже не один десяток років. Ті, хто є бездомними безперервно протягом року, чи ті, хто мають чотири епізоди проживання на вулиці протягом останніх чотирьох років, також належать до групи хронічно бездомних (загалом хронічно бездомних у США налічується 10% від загальної популяції одиноко проживаючих бездомних, що становить 150 тис. осіб). Тому американський уряд домагається долати хронічну бездомність у два етапи: спочатку бездомним пропонується переїхати з тимчасового притулку до так званого транзитного чи перехідного житла з підтримкою, а пізніше – до постійного помешкання [3]. До аналогічних висновків прийшли і в багатьох інших розвинутих країнах.

Відповідно в Україні типи житла для бездомних також розраховані на різні групи бездомних. На кожний тип житла покладається окрема функція, відповідно змінюються номенклатура приміщень і житлова площа, яка припадає на одного бездомного (рис. 1). Три типи установ відповідають трьом етапам ресоціалізації бездомних:

Перший етап – у людини зароджується бажання щось змінити у своєму житті. Цьому етапу відповідає нічліжка (притулок для бездомних), або *будинок нічного перебування* (далі – нічліжний будинок) – заклад соціального захисту для ночівлі громадян, які не мають житлового приміщення, яке вони могли б використовувати для проживання (Типове положення про нічного перебування /Затв. Наказом Мінпраці та соціальної політики України від 14.02.06р. № 31). У нічліжці бездомні завжди можуть переночувати і попоїсти. На думку директора нічліжного будинку «Оселі» у Винниках О. Саноцької, «у таких нічліжках люди насамперед потребують відновити почуття своєї гідності, відчуття того, що їх люблять. Якщо цього немає, люди звідтіля будуть тікати». Лише частина клієнтів нічліжних будинків мають потребу в послугах наступних рівнів;

Другий етап – особа постановила змінити своє життя. Тоді їй пропонують перейти у *центр реінтеграції бездомних громадян* (далі центр реінтеграції) – заклад соціального захисту для бездомних громадян, діяльність якого спрямована на поступове повернення особи до самостійного повноцінного життя шляхом надання їй комплексу соціальних послуг з урахуванням індивідуальних потреб (Типове положення про центр реінтеграції бездомних громадян / затв. Наказом Мінпраці та соціальної політики України від 14.02.06р. № 31). Життя в центрі реінтеграції обумовлене дотриманням відповідних правил, як-от: не уживати алкоголь чи наркотики тощо.

Цій же меті слугує *центр соціальної адаптації осіб, звільнених з місць позбавлення волі* (далі – центр соціальної адаптації) – спеціалізована соціальна установа для надання соціальних послуг особам, звільненим з місць позбавлення волі та їх тимчасового перебування (Типове положення про центр соціальної адаптації для осіб, звільнених з місць позбавлення волі / Затверджено наказом Мінпраці та соціальної політики України від 14.02.06 р. № 31).

Ці установи призначені надавати підтримку особам, які здатні знайти роботу, набути професійних навичок тощо. Прикладом такого центру є Центр реабілітації і соціальної адаптації

благодійного фонду «Дорога додому», у межах якого клієнти отримують житло, харчування, робочі місця тощо;

Третій етап – людина шукає для себе місце у суспільстві в ширшій громаді. Цьому етапові відповідає **соціальний готель або гуртожиток** – заклад соціального захисту для перебування бездомних громадян, який має у своєму складі окремі номери (Типове положення про соціальний готель / Затв.наказом Мінпраці та соціальної політики України від 03.04.06 р. № 98) [1],[2]. Тут люди роблять кроки для організації свого самостійного життя: сім'я, праця, виховання дітей. В соціальному готелі чи гуртожитку люди можуть проживати певний час, доки не в змозі будуть винаймати власне житло.

Схема складу приміщень згідно ДБНВ.2.2-18:2007

Рис.1.Схема приміщень закладів для бездомних громадян згідно з ДБНВ.2.2-18:2007

Заклади для бездомних поділяються на:

за характером та часом експлуатації:

- денні, розраховані на перебування бездомних впродовж дня, але не вночі;
- цілодобові, в яких бездомні знаходяться впродовж 24 годин;
- мішаного типу: частина людей залишається на день, а частина іде працювати;
- тимчасові: тривалість проживання від 1 місяця до 0,5 року;

за місткістю:

- малої місткості;
- середньої місткості;
- великої місткості;
- комплекси.

за формою власності:

- державні заклади – це споруди, що знаходяться у підпорядкуванні держави – 59 %;
- приватні заклади для бездомних (41 %) – споруди, що фінансуються на благодійні пожертви, або самі працюють і заробляють на утримання себе та будівлі;
- змішаного типу – за рахунок державних коштів та за допомогою приватних коштів.

за територіальним розташуванням:

- міські – 66,3 %;
- сільські – 32,5 %;
- у селищах міського типу – 1,2 %.

Однак, пройшовши через усі ці типи будинків, людина сьогодні все ж таки залишається на вулиці. Зважаючи на складну ситуацію бездомних зі станом здоров'я, безробіттям, психологічними проблемами, бездомним не достатньо кількох місяців на відновлення особистості. Тому після таких етапів виходу людини з стану бездомності їй потрібно ще сформуватися як особистість, живучи в кімнаті, знаючи, що її не виселять за кілька тижнів. Тобто, на цьому етапі для бездомних потрібно створювати не тимчасове житло на декілька місяців, а **постійне**.

Оренда власного житла вчорашніми бездомними – кінцева мета всіх програм боротьби з бездомністю. Втім за кордоном вважають, що на початкових етапах оренди цим людям все ж необхідна певна **підтримка** від соціальних агенцій, щоб процес ресоціалізації набув незворотного характеру: наявність психічних розладів, залежності, втрата соціальних навичок та інші фактори не дозволяють вчорашніми бездомними бути самостійними учасниками на ринку житла.

Важливо зазначити, що соціальний гуртожиток уже присутній в урядовій програмі соціального жила, як окремий тип житла для одиноких (з нормою заселення 6 м² житлової площі на одного мешканця). Тобто **всі вищенаведені типи житла для бездомних також мають право на існування в програмах соціального житла**.

3. Локалізація житла для бездомних в структурі міста

Досить складним є питання, де доцільно розмішувати будинки-нічліжки. З одного боку, в суспільстві існує яскраво виражена антипатія до бездомних, особливо, якщо мова йде про їх проживання по сусідству. З іншого боку, тільки 29 % опитаних львів'ян вважають, що бездомні є загрозою для мешканців міста, вказуючи на супутню їм антисанітарію, інфекційну небезпеку, дрібні крадіжки. Решта 71 % львів'ян не вбачають загрози з боку бездомних.

З іншого боку, є цілий ряд чинників, які вказують на те, що ця проблема має цілком надуманий характер і в реальності про загрозу для мешканців міста з боку бездомних вказують «про всяк випадок». Проведене у межах цього дослідження соціологічне опитування виявило, що:

– 86 % бездомних, які проживають в нічліжці поруч з житловими будинками, зазначили, що не мають конфліктів з мешканцями сусідніх будинків, 10 % – конфліктують дуже рідко, і тільки 4 % зазначили, що конфлікти трапляються. Але тільки 7 % бездомних, що конфліктують, зазначили, що кількість конфліктів з мешканцями сусідніх будинків є більшою, ніж з іншими людьми;

– 88 % опитаних бездомних зазначили, що кількість конфліктів з мешканцями сусідніх будинків залишається з часом на одному рівні, ще 7 % вважають, що кількість конфліктів зменшується з кожним роком;

– тільки 22 % опитаних бездомних відмітили, що відчують недобррозичливе ставлення до себе з боку мешканців сусідніх будинків, але тільки 6 % опитаних вважають, що мешканці сусідніх будинків налаштовані до бездомних більш вороже, ніж інші люди. Причому недобррозичливе відношення з боку молоді трапляється вдвічі частіше, ніж з боку людей середнього і старшого віку. Цілком логічно припустити, що це більше проблема доброго виховання, аніж думати, що молодь дбає про інфекційну безпеку;

– серед причин негативного ставлення до бездомних з боку суспільства в основному фігурують нематеріальні соціально-психологічні чинники: страх, антипатія, співчуття, спосіб життя бездомних, їх деградація. Тобто чинники, які скоріше за все впливають із зовнішнього вигляду і дій бездомних, а не із пізнання їх внутрішньої сутності. Чинники, які можуть і повинні долатись в процесі глибшого знайомства при тривалому проживанні по сусідству.

Окрім того, у денних притулках не можна ночувати, тому люди, поївши і помившись, повертаються на ніч на вулицю або ж ідуть до нічліжки. Але оскільки нічліжка у великих містах є переважно одна, то бездомним тяжко добиратися до місця розташування цього закладу, тому в літню пору вони знову все ж таки залишаються на вулиці, і проблема залишається не вирішеною. Отже, нічліжки і соціальні гуртожитки доцільно розмішувати все-таки в місті, в структурі муніципального житлового фонду соціального призначення.

Як варіант, можливе і дисперсне розселення мешканців соціальних гуртожитків у вигляді спеціально запроєктованих комунальних квартир на 5–7 осіб із окремим входом з вулиці. Подібні квартири можуть розміщуватись в структурі житлових будинків або громадських чи побутових об'єктів. Така форма розселення зводить до мінімуму соціальну сегрегацію бездомних і дають змогу уникнути масового скупчення бездомних громадян. Закордонний досвід також свідчить, що бездомні не складають загрози для оточуючих у випадку розміщення їх житла в структурі сельбищних територій.

Деяка частина житлових осередків для бездомних може розміщуватись у структурі монастирів у вигляді притулків.

Центри реабілітації і соціальної адаптації з наданням робочих місць логічно можуть бути розміщені за околицями міста, чи у сільській місцевості. Бездомний буде проходити психологічну реабілітацію, і забезпечувати себе засобами до існування, заробляючи гроші на сільськогосподарських роботах, на будівництві, майстернях, а жінки виконувати хатню роботу: приготування їжі, прибирання. Хоча більшість (77 %) бездомних до втрати житла проживали у містах, сьогодні 42 % опитаних вважають, що добре було б, якби притулок знаходився на околиці міста, ближче до природи.

Проблему соціальної зайнятості частини працездатних бездомних можна також вирішити шляхом розміщення при житлових та громадських комплексах невеличких службових квартир для розселення обслуговуючого персоналу (охорони, прибиральниць, дворників, садівників).

4. Місткість закладів для бездомних

Наступним важливим чинником, який необхідно брати до уваги при проектуванні житла для бездомних людей, є кількість мешканців у будинках для бездомних.

Економічно вигідно створювати нічліжки чи центри для великої кількості мешканців. Але з огляду на цінності соціальної роботи та існуючий зарубіжний досвід, кількість бездомних в будинку має бути невеликою – у межах 20 – 60 осіб, максимум – 100. За таких умов соціальні працівники можуть працювати індивідуально з бездомними, зважаючи на особливості характеру, можливості та схильності, що, своєю чергою, дасть змогу обрати для них ті програми, які найбільшою мірою відповідають їхнім потребам.

Невелика місткість закладів для бездомних дає змогу краще інтегрувати останніх у загальну спільноту, уникнути явища геттоїзації з усіма його негативними наслідками для суспільства. Окрім того, за таких умов набагато менший ризик виникнення конфліктів і незадоволення з боку мешканців того району, де розміщено заклад для бездомних. Навпаки, деякі бездомні можуть по-різному долучитися до життя громади [3].

5. Особливості вирішення житлової частини закладів для бездомних

Більшість бездомних є душевно зраними, тому для покращання їх психологічного здоров'я кожному мешканцю потрібно забезпечити хоча б мінімальний приватний простір, в якому вони могли б психологічно відпочити («кут» в кімнаті на 2–3 особи, краще – окрему невеличку кімнатку).

Як засвідчило соціологічне дослідження, серед багатьох недоліків проживання в притулку для бездомних найчастіше вказувалось, що в кімнатах мешкає надто багато людей. Більше того, майже половина опитаних воліли б за краще мешкати в крихітній, але персональній кімнаті розміром 2x2 м (як купе у вагоні) на противагу великій просторій кімнаті на 2–3 особи. І це при тому, що сьогодні житлова кімната на 2–3 особи в притулках – це немала розкіш на фоні переважано казарменого форми заселення, коли в одному приміщенні мешкає до 10 і більше осіб.

У випадках, коли під притулок для бездомних планується пристосувати існуючі великі приміщення, доцільно їх розділяти перегородками висотою близько 2-х метрів на індивідуальні спальні бокси (без вікна) розміром приблизно 2x2 м. В плані це схоже на прийом утворення індивідуальних робочих місць в офісних установах з великою глибиною корпусу, з тією лиш різницею, що для бездомних все має бути набагато простіше, лаконічніше і вхід в бокс повинна мати двері.

Експериментальні проекти різних варіантів вирішення житлової частини притулків для бездомних засвідчили, що сьогодні 6 м² житлової площі кімнати на одного мешканця вистачає для створення достатньо комфортних умов для бездомних. Надалі комфортність проживання може збільшуватися за рахунок зменшення кількості мешканців в житловій кімнаті з поступовим

переходом на забезпечення бездомних громадян окремими кімнатами площею до 8 м² і у віддаленій перспективі – мінімальними квартирами готельного типу загальною площею 18 м².

Стосовно санвузлів, то 74 % бездомних віддають перевагу санвузлу при житловій кімнаті і готові самі почергово його прибирати, на противагу спільним для всіх мешканців поверху туалетної кімнати і душової, за чистотою яких слідкуватимуть прибиральниці.

Згідно з опитуванням, 83,6 % бездомним потрібна кухня; 77,6 % мешканців хочуть мати кухню-нішу в кімнаті; 42 % бездомних вважають за потрібне самим готувати в будинку у власній кухні.

Також важливим фактором є простір для спілкування бездомних, оскільки дає змогу таким людям вирішити проблему дефіциту спілкування. Тому бажано влаштовувати комунікаційні просторі по периметру будівлі або в її центрі. 53,2 % опитаних бездомних хотіли б мати загальну кімнату для спілкування з іншими мешканцями.

6. Елементи обслуговування при закладах для бездомних

За чинними нормами, в зоні входу на першому поверсі слід розміщати кабінет соціального працівника, сестри-господині, лікаря, камери для дезинфекції одягу, кімнату для прання одягу. Проведене дослідження підтвердило важливість цих приміщень при нічліжках

Однак, заклади для бездомних повинні надавати не лише медичну допомогу і дах над головою, але й адаптувати людей до життя в суспільстві. Тому в таких закладах бажано передбачати навчальні класи та виробничі приміщення (майстерні), в яких бездомні могли б опанувати нові для себе професії і заробляти на прожиття. Якщо характер виробничих функцій не сумісний з житлом, їх доцільно розміщувати в окремих будівлях, звичайно, за умови, що це жодним чином не зашкодить навколишній забудові.

Щодо перукарні, кінозалу, кафе та інших елементів обслуговування, що їх регламентують діючі проектні норми, то вони, звісно, не зашкодять закладам для бездомних, але їх впровадження в реальні проекти доцільне тільки після того, як будуть забезпечені першочергові вимоги до персонального житлового простору, санвузлів, кухонь і виробничих приміщень.

Висновки

1. Житло для бездомних по суті своїй є підвидом соціального (або муніципального) житла і має бути присутнім у всіх державних та регіональних програмах соціального житла.

2. При формуванні житлової політики необхідно основний акцент робити не на притулки (нічліжки) для бездомних, які орієнтовані переважно на «хронічних» бездомних, а на житлі з функціями реабілітації і соціалізації бездомних в суспільство. Навіть якщо не враховувати гуманістичний результат соціалізації, в кінцевому рахунку для держави вигідніші одноразові більші витрати на повернення бездомного до стану самодостатньої людини, що сама себе утримує, ніж постійна опіка над «хронічно» бездомними.

3. При розміщенні житла для бездомних неприпустима сегрегація останніх від суспільства, яка може привести до явища геттоїзації. Необхідно намагатись інтегрувати житло для бездомних в структуру житлової забудови. Реакція відторгнення бездомних з боку загальної спільноти ґрунтується не на реальній небезпеці, а на видуманих страхах, плітках і міфах.

4. В умовах обмежених матеріальних і фінансових ресурсів при формуванні житлового фонду для бездомних оптимальний результат дає те рішення, яке забезпечує максимально можливу приватність персонального житлового простору бездомного (в ідеалі – особиста житлова кімната мінімальної площі). Тільки після досягнення певного ступеня приватності і забезпечення першочергових побутових потреб можна збільшувати площі приміщень соціально-культурного призначення.

5. З ростом матеріальних можливостей суспільства буде підвищено стандарти житла для бездомних. Відповідно, при проектуванні житла для бездомних необхідно вже сьогодні в обов'язковому порядку передбачати заходи проти його морального старіння в майбутньому (шляхом більш комфортного заселення або реконструктивних дій).

*1. Закон України про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей // <http://www.rada.kiev.ua>, 2. Державні будівельні норми України Будинки і споруди. Заклади соціального захисту населення ДБНВ.2.2-18:2007 Київ Мінбуд України, 2007 р. (108). 3. А. Небельмес, О. Саноцька «80 % – бездомних – з дитячих будинків». ZAXID.NET. 01.07.2008р. 4. Sam Davis. *Designing for the homeless*. London // University of California press, 2004.*